УДК 025.2:351.751.5]:2-523.6]](477-25)"18"

Ірина Іванюк,
старший науковий співробітник
відділу наукового опрацювання документів
і організації каталогів Книжкової палати України,
аспірантка Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв

Вплив цензурних заборон на комплектування фондів монастирських бібліотек Києва у XIX столітті

У статті розглянуто основні цензурні реформи, запроваджені російським царатом упродовж XIX ст., наслідком яких стало посилення нагляду і регламентація діяльності монастирських бібліотек. Проаналізовано імперське законодавство, а саме цензурні статути, які безпосередньо вплинули на комплектування фондів книгозбірень. Визначено що особлива увага, як світської влади, так і церковного керівництва, зверталася на церковні, догматичні й інші книги римо-католицького змісту. Висвітлено заходи керівництва монастирів Києва щодо обстеження монастирських бібліотек і вилучення антирелігійних видань. Подано частковий перелік духовних і світських творів, заборонених для читання, перекладу й копіювання у православних обителях упродовж XIX ст.

Ключові слова: *цензура, цензурні реформи, цензурний статут, Святіший Синод, монастирська бібліотека, заборонена книга.*

Від часів прийняття християнства і створення монастирських бібліотек духовенство здійснювало контроль за написанням, переписуванням, перекладом, а згодом і друком книг. Перші цензурні заборони було введено за доби Київської держави, коли в українські землі з Візантійської імперії та Болгарії почали потрапляти рукописні книги релігійного змісту, які не відповідали церковним канонам. Для обмеження побутування й використання цих видань богослови складали списки "істиних" і "ложних" книг.

Питанням, пов'язаним із цензурним законодавством у Російській імперії і діяльністю цензурних установ, присвячено широке коло наукових досліджень. У XIX — на початку XX ст. цю проблематику розглядали О. Котович, О. Скабичевський, К. Арсеньєв, П. Щебальський та ін. [2; 12; 20; 25]. Було опубліковано мемуари цензорів П. Валуєва, О. Нікітенка, Є. Феоктистова та ін. У 30-ті рр. XX ст., незважаючи на певні заборони щодо висвітлення питань цензури, їх розглядали І. Айзеншток, Л. Полянська [1]. На сучасному етапі значну увагу цій тематиці приділяють Н. Патрушева, Г. Жирков, О. Федотова [11; 13—14; 23—24]. Роль духовних цензурних комітетів у пореформений період та їхній вплив на бібліотечну справу проаналізовано у кандидатській дисертації Є. Потапової [16]. Але водночас недостатньо уваги приділено впливу російської цензури на функціонування монастирських бібліотек.

Метою дослідження є висвітлення впливу імперського цензурного законодавства і розпорядчих рішень Київських митрополитів і Духовних соборів на комплектування фондів монастирських бібліотек Києва у XIX ст.

Об'єктом публікації є діяльність монастирських бібліотек Києва у XIX ст.

Предметом — законодавчі та розпорядчі юридичні акти щодо обмежень використання релігійної та світської літератури монастирськими бібліотеками і ченцями київських монастирів.

Термін "цензура" вперше вжито у російському законодавстві у сенатському указі від 5 жовтня 1720 р. "О именовании Киевопечерского и Черниговского монастырей, во всех книгах, Ставропигиею Всероссийских Патриархов и о непечатании новых книг без позволения Духовной Коллегии" [19]. Більш розлого про духовну цензуру йшлося у "Духовному регламенті" Феофана Прокоповича від 25 січня 1721 р.: *"Аще кто о чем богословское письмо сочинит, тое б не печатать, но первее презентовать в Коллегиум. А Коллегиуму рассмотреть должно, нет ли каковаго в письме оном прогрешения учению православному противного"*. У документі наголошувалося, що цензурі підлягали не лише вже написані книги, а й, власне, будь-які епістолярні спроби ченців: *"Монахам никаких по кельям писем, как выписок из книг, так и грамоток советных, без собственного ведения настоятеля, под жестким на теле наказанием, никому не писать, и грамоток, кроме позволения настоятеля, не принимать, и по духовным и гражданским регулам чернил и бумаги не держать, кроме тех, которым собственно от настоятеля для общедуховной пользы позволяется. И того над монахи прилежно надзирать, понеже ничто так монашеского безмолвия не разоряет, как суетные их тщетные письма"* [18].

Для посилення контролю у XVIII ст. при монастирях утворювали комісії, які мали цензурувати як духовні, так і світські твори. Зазвичай ці органи складалися із трьох членів білого або чорного духовенства. Їхніми завданнями були:

— розгляд і виправлення перекладів і творів, які надходили до них, для виявлення й упередження ідей "противных закону Божию, правилам государственным, благонравию и самой литературе";

— дозвіл на друк у типографіях, що належали Синоду (за його сприяння), тих творів, які визнавалися благонадійними і заслуговували на увагу.

Початок XIX ст. ознаменувала низка цензурних реформ, що посилили нагляд і регламентували діяльність

© Іванюк І., 2015

авторів, книговидавців, бібліотек, у тому числі й монастирських. 9 липня 1804 р. було прийнято "Устав о Цензуре". Відповідно до нього, під цензурний нагляд підпадали різноманітні книги й твори, призначені для суспільного вжитку. Головна мета, яку переслідував документ, — дати можливість громадськості ознайомитися з книгами, які сприяють *"просвещению ума и образованию нравов, и удалить книги и сочинения, противные сему намерению"* [22]. Згодом ці вимоги стали жорсткішими, що зумовило прийняття другого й третього цензурних статутів 1826 і 1828 рр. 10 червня 1826 р. на державному рівні було затверджено новий статут про цензуру, *"чтобы произведениям словесности, наук и искусств, при издании их в свет, посредством книгопечатания, гравирования и литографии, дать полезное или, по крайней мере, безвредное для блага отечества направление"* [3, с. 550].

Параграф 102 визначав, що *"книги Священного писания, Догматические, церковные и вообще духовного и духовно-нравственного содержания на Славянском и Русском языках подлежат рассмотрению Духовной Цензуры, состоящей в ведении Комиссии Духовных Училищ и Святейшего Синода. Сему же правилу подвергаются сочинения, касающиеся до церковного управления и Церковной Истории…"* [3, с. 559].

Особливу увагу приділяли церковним, догматичним й іншим книгам римо-католицького змісту. Вони мали пройти попередню цензуру в Санкт-Петербурзі або у місцевих католицьких архієреїв. Відповідність догматам і нормам мав підтверджувати особистий підпис. Видання, що не проходили цензуру або не відповідали встановленим нормам, підлягали забороні.

Оскільки на монастирі покладалася функція формування й утвердження моральних норм, не надходили до бібліотек або підлягали арешту й знищенню книги, заборонені Святішим Синодом і цензурними комітетами. Увага зверталася як на релігійну, так і на світську літературу, що зберігалася у книгозбірнях або надходила до них. Православна складова книжкових зібрань визначалася відповідно до 19 правила Святого Вселенського Шостого собору Константинопольського 681 р., яке регламентувало зміст обов'язкових для читання праць й уставів [17].

У 1825 р. за ініціативою члена Святішого Синоду, митрополита Новгородського й Санкт-Петербурзького велебного Серафима розроблено й оприлюднено указ за № 2677 "О книгах, содержащих ложное и соблазнительно толкование". Він базувався на відповідних юридичних постановах царату від 28 липня 1787 р., 9 лютого 1802 р., 17 листопада 1824 р. Згідно з указом усім духовним навчальним закладам, а також монастирям необхідно було припинити використання, вилучити із книгосховищ, опломбувати й зберігати до особливого розпорядження друковані видання, визнані шкідливими для віри і держави [21, арк. 1].

До указу Синоду додавався реєстр *"в вере относящиеся книг, часто содержащих в себе ложные и соблазнительные о священном Писании толкования"* [21, арк 1]. До його складу увійшли надруковані в Санкт-Петербурзі видання: "Возвание к Человекам о последовании внутреннему влечению духа Христова" 1820 р., "Таинство Креста" 1820 р., "Путь по Хресту" 1815 р., "Победная подлость Соч. Штиллинга" 1815 р., "Письма к другу об ордене Свободных Каменьщиков" 1816 р., "Краткие рассуждения о... предметах жизни христианской" 1821 р., "Краткий и легчайший способ молиться соч. Г-жи Гион" 1822 р. А також московські книги: "На деяния и послания... Апостолов" 1820 і 1821 рр., "На Апокалипсисов" 1821 р., "На Евангелие" 1822 р., "Божественная философия. Соч. Артуа" 1818 і 1819 рр. [21, арк. 2]. На Духовні собори і настоятелів монастирів покладалися обов'язки нагляду, щоб зазначені книги не виписували і не копіювали ченці. Такі дії мали припинити друкування й постачання до навчальних закладів, бібліотек і келій ченців підцензурних видань, які, незважаючи на заборону Святішого Синоду, продовжували виходити у приватних типографіях.

Києво-Михайлівський Золотоверхий монастир звітував про наявність у бібліотеці одного примірника книги "Краткий и легчайший способ молиться соч. Г-жи Гион". Резолюція митрополита Євгенія (Болховітінова): "Означенную книгу, отметив в каталоге, препроводить в Дикастерию при репорте, с присовокуплением еще двух книг под заглавием Подобная Повесть Юнга Штиллинга и Путь ко Христу Якова Бема из моей собственной библиотеки" [9, арк. 8].

Упродовж наступних років Синод формував нові реєстри. Зокрема, відповідно до указу від 15 березня 1830 р. № 2496, митрополит Євгеній (Болховітінов) наказав настоятелям київських монастирів провести огляд фондів бібліотек. Згідно зі звітами, у книгозбірні Свято-Успенської Києво-Печерської лаври було виявлено один екземпляр забороненої книги Сомфонія [6, арк. 112]. Резолюція митрополита Євгенія була такою: "Хранить в лаврской библиотеке и не выдавать никому" [6, арк. 113]. Щодо інших "ложних" рукописних і друкованих творів намісник Києво-Печерської лаври, архімандрит Авксентій (А. Галинський) і бібліотекар ієромонах Каліст рапортували: *"В силу резолюции Вашего Высокопреосвященства на Указ Святейшего Правительствующего Синода в сию лавру на имя Вашего Высокопреосвященства от 7 декабря 1833 года под № 9451 последовавшем о наблюдении за качеством книг и рукописей, находящихся в библиотеках монастырских, книги, принадлежащие к лаврской библиотеке, как печатные, так и рукописные обще пересмотрены, и не нашли... ни явно противных вере и нравственности, ни соблазнительных изображений"* [6, арк. 116].

У 1852 р. відповідно до указу № 9110 від 30 листопада Духовний собор Києво-Михайлівського Золотоверхого монастиря віддав наказ бібліотекарю ієромонаху Філімону про чергове обстеження книгозбірні обителі щодо наявності заборонених книг, написаних під впливом церковної унії [7, арк. 3]. І хоча таких видань не було зареєстровано, у послушників Кирила Іляшевича і Никифора Дмитровича було знайдено і вилучено *"два молитвослова, печатанные в Почаевской лавре под влиянием бывшей унии, один 1776 года, а другой, вероятно, того же года (ибо не имеет заглавного листа)"* [7, арк. 8].

31 липня 1868 р. Київська духовна консисторія видала указ № 8963, відповідно до якого бібліотеки Києво-Видубицького й Києво-Михайлівського Золотоверхого монастирів мали обмежити використання творів: "Беседы Св. Иоанна Златоустого на деяния Св. Апостола" (видання 1621 р. печерського друку), "Беседы на четырнадцать Посланий Святого Апостола Павла" (московське видання 1709 р.), переклад із грецької ієромонаха Захарія Копистинського, "Богодухновенные труды Василия Великого" у чотирьох частинах (московське видання 1790 р.), "Книга Богодухновенных трудов Преподобного Ефрема Сирина и блаженного Дорофея" (московське видання 1785 р.), "Евангелие учительное на каждую неделю, праздники и некоторых святых Калиста Патриарха Константинопольского" (київське видання 1637 р.), "Толкование на Псалтырь" (київське видання 1791 р.), "Ключ разумения, содержащий в себе поучительные слова" Інокентія Галятовського (львівське видання 1665 р.), "Собрания разных поучений на все воскресные и праздничные дни" (київське видання 1777 р.), "Мир с Богом человеку, или покаяние святое, примиряющее Богови человека", Інокентія Гізеля (київське видання 1669 р.), "Историческое рассуждение вообще о древнем Христианском Богослужебном пении" (петербурзьке видання 1804 р.), "Подвиги Соловецкой обители" (петербурзьке видання 1855 р.), "Новый

совершенный садовник" (московське видання 1828 р.) та багато інших [4, арк. 119—126.]

Відповідно до "Положення у справах православного духовенства" від 10 квітня 1869 р. вводилися певні обмеження щодо друку, а отже й копіювання творів релігійного змісту. Зокрема, всі видання духовно-православного змісту мали друкувати винятково під наглядом єпархіального архієрея. Твори, які суперечили цензурному статуту, розглядав безпосередньо Святіший Синод.

Обмежень зазнавали й світські видання. Згідно з указом від 18 квітня 1800 р. було заборонено ввезення іноземних книг: *"Так как чрез вывозимые из заграницы разные книги наносится развратъ веры, гражданского закона и благонравия, то отныне впредь до указа повелеваем запретить впуск из заграницы всякого рода книг, на каком бы языке оные ни были, без изъятия, в государство наше, равномерно и музыку"* [1, с. 769]. Заборони поширювалися й на літературу, видану в Російській імперії. Особливо це стосувалося французьких авторів, оскільки внаслідок революційних подій їхня країна стала осередком поширення шкідливих для російського царату ідей. Вилученню з бібліотек і келій, конфіскації та спаленню підлягали твори Вольтера, які особливо широко побутували у рукописних списках серед ченців. Митрополит Євген (Болховітінов) зауважував: *"Любезное наше отечество доныне предохранялось еще от самой вреднейшей части Вольтерова зла… но, может быть, от сего предохранены только книжные лавки наши, между тем как сокровенными путями повсюду разливается вся его зараза. Ибо письменный Вольтер становится у нас известен столько же, как и печатный"* [15, с. 704]. У 1868 р. було заборонено працю Вольтера "Філософія історії" за редакцію В. Зайцева. У 1890 р. така сама доля спіткала "Сатиричні й філософські діалоги". Обмеженню підлягали також поетичні твори автора. Російська цензура обґрунтувала свої дії знущанням автора над істинами й запереченням Святого Писання [5].

Шкідливими для віри було визнано твори Ж.-Ж. Руссо й Д. Дідро. Було заборонено "Філософські бесіди" Д. Дідро, "Роздуми про велич божу, його промисел і людину", "Сповідь" Ж.-Ж. Руссо.

У 1860 р. під цензурним тиском опинилося дослідження видатного німецького філософа Л. Фейєрбаха "Історія нової філософії від Бекона до Спінози".

Пильна увага як духовної, так і світської цензури була спрямована на те, щоб до монастирських бібліотек не потрапляли твори з природничих наук, які заперечували Святе Писання або основні церковні догмати. Зокрема, у 1873 р. було заборонено книгу німецького природодослідника й філософа Е. Геккеля "Природнича історія світотворення". На думку цензорів, автор глузував над біблійними сказаннями про виникнення світу й людини. У 1895 р. аналогічної долі зазнала праця Ч. Дарвіна "Походження людини й статевий відбір". Боротьба з його ідеями велася не лише на рівні контролю над друкарнями і фондами бібліотек, а й у проповідях священиків, пресі, публічних виступах. Автора звинувачували у руйнуванні моральності мирян [10, с. 184].

Але не лише праці з біології йшли в розріз з поглядами церкви на необхідні ченцям знання. Ще у XVIII ст. богохульною визнано книгу французького астронома і письменника Каміля Фламмаріона Фонтенеля "Розмова про численність світів", яку надруковано 1740 р. за ініціативою М. Ломоносова.

Шкідливими вважалися певні праці з медицини, історії, філософії. Вони, за наявності, вилучалися з бібліотечних фондів монастирів і келій ченців. У 1866 р. заборонено працю І. Сеченова "Рефлекси головного мозку". Санкт-Петербурзький митрополит Ісідор навіть пропонував вислати відомого лікаря до Соловецького монастиря. Долю праці вченого повторила і книга М. Костомарова "Про причини й характер унії у Західній Росії". Зазначалося, що в ній достатньо зухвалих висловлювань щодо Східної церкви та її патріархів [10].

Висновки. Упродовж XIX ст. було проведено низку цензурних реформ і сформовано загальноімперську систему контролю за діяльністю книгозбірень. Духовна цензура активно втручалася у справи бібліотек релігійних навчальних закладів й монастирських книгозбірень і мала суттєвий вплив на змістове наповнення фондів. Але завдяки стійким традиціям, які побутували у монастирях, органи духовної цензури так і не змогли переорієнтувати діяльність їхніх бібліотек з урахуванням нових умов, що склалися в пореформену добу.

Список використаної літератури та джерел

1. *Айзеншток И.* Французские писатели в оценках царской цензуры / И. Айзеншток, Л. Полянская // Литературное наследство. — Москва—Ленинград, 1939. — Т. 33—34. — С. 769—858.
2. *Арсеньев К. К.* Законодательство о печати / К. К. Арсеньев. — Санкт-Петербург : Типолитогр. Ф. Вайсберга и П. Гершунина, 1903. — 264 с.
3. *Высочайше* утвержденный устав о цензуре от 10 июня 1826 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе: 1825—1881. — Санкт-Петербург : Типография II Отделения Собственной Его Величества Канцелярии,1830. —Т. I. — С. 550—571.
4. *Главня* церковная и ризничная опись Киево-Выдубицкого Михайловского второкласного монастыря. — Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі — ЦДІАК України), Ф. 130. — Оп. 2. — Спр. 831. — 153 арк.
5. *Грекулов Е. Ф.* Православная церковь — враг просвещения / Е. Ф. Грекулов. — Москва : Издательство АН СССР, 1962. — 124 с.
6. *Дело* о лаврской библиотеке. С 1822 по 1839 г. — ЦДІАК, Ф. 128. — Оп. 1 (друк). — Спр. 500. — 162 арк.
7. *Дело* о пересмотре по каталогу библиотечных книг, печатанных под влиянием Унии, для отсылки в Консисторию. — ЦДІАК, Ф. 169. — Оп. 8. — Спр. 452. — 11 арк.
8. *Дело* о книгах разного рода и содержания, как то: церковных молитвенных и поучительных, исторических, хронологических и других. Присылаемых в монастырскую библиотеку для хранения и принадобностях употребления; из разных типографий и управлений чрез Киевскую Духовную Консисторию. — ЦДІАК, Ф. 169. — Оп. 2. — Ст. 1, параграф 5. — Спр. 2. — 73 арк.
9. *Дело* об отобрании из всех Духовных училищ и мест всех духовных лиц, таковых книг, кои заключают в себе противные вере и благочестию учения. — ЦДІАК, Ф. 169. — Оп. 2. — Ст. 1, параграф 5, 1825 р. — Спр. 14. — 10 арк.
10. *Добровольский Л. М.* Запрещённая книга в России. 1825—1904: арх.-библиогр. разыскания / Л. М. Добровольский. — Москва : Издательство Всесоюзной книжной палаты, 1962. — 256 с.
11. *Жирков Г. В.* История цензуры в России XIX—XX вв. / Г. Жирков. — Москва : Аспект Пресс, 2001. — 368 с.
12. *Котович А.* Духовная цензура в России. (1799—1855 гг.) / А. Котович. — Санкт-Петербург : Типография "Родник", 1909. — [4], XVI, 608, XIII с.
13. *Патрушева Н. Г.* Главное управление по делам печати и организация надзора за периодикой в 1865—1905 годах // Известия Смоленского государственного университета : ежеквартальный журнал. — 2010. — № 4. — С. 271—283.
14. *Патрушева Н. Г.* Отчеты цензурных учреждений второй половины XIX — начала XX века как источник по истории надзора за издательским и книготорговым делом в Российской империи // Книжное дело в России в XIX — начале XX века : Сб. науч. тр. / Сост. О. Н. Ильина, Н. Г. Патрушева, И. И. Фролова; Ред. М. А. Бенина, Н. Г. Патрушева, И. И. Фролова. — Санкт-Петербург : Изд во "Рос. нац. б-ка", 2010. Вып. 15. — С. 189—198.
15. *Под* знаменем науки. Юбилейный сборник в честь Николая Ильича Стороженко. — Москва, 1902. — 788 с.
16. *Потапова Е. В.* Влияние духовно-цензурных комитетов на развитие библиотечного дела в России во второй половине XIX века : дис. … канд. пед. наук / Е. В. Потапова. — Москва, 1999. — 143 с.

17. *Правила* Святого Вселенского шестого собора Константинопольского // Бібліотека Якова Кротова. — Режим доступа: http://krotov.info/acts/canons/0691cano.html. — Загл. с экрана.
18. *Регламент* или устав духовной коллегии. Коллекция: исторические документы // Режим доступа: http://historydoc.edu.ru/catalog.asp?ob_no=12776&cat_ob_no=13258. — Загл. с экрана.
19. *Сенатский* указ № 3653 "О именовании Киевопечерского и Черниговского монастырей, во всех книгах, Ставропигиею Всероссийских Патриархов и о непечатании нових книг без позволения духовной Коллегии // Полное собрание законов Российской империи 1720—1722. — Санкт-Петербург : Типография II Отделения Мобственной Его Величества Канцелярии. — Т. VI. — 1830. — С. 244—245.
20. *Скабичевский А. М.* Очерки истории русской цензуры: (1700—1863 гг.) / А. М. Скабичевский. — Санкт-Петербург : Ф. Павленков, 1892. — 495 с.
21. *Указ* Синода о книгах, содержащих ложное и соблазнительно толкование, 1825 г. Копия. — Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Ф. 160. — № 239. — 4 арк.
22. *Устав* о Цензуре 1804 г. // Русская журналистика в документах: История надзора / сост. О. Д. Минаева под ред. Б. И. Есина и Я. Н. Засурского. — Москва, 2003. — Режим доступа: http://site.mediascope.ru/?q=node/61. — Загл. с экрана.
23. *Федотова О.* Цензура рукописного та друкованого слова як давнє соціокультурне явище / О. О. Федотова // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. — 2012. — № 1. — С. 178—182.
24. *Федотова О.* Цензурні обмеження інтелектуального надбання українського народу в дожовтневу добу / О. Федотова // Збірник наукових праць НДІУ. — Київ, 2007. — Т. XVIII. — С. 303—310.
25. *Щебальский П. К.* Исторические сведения о цензуре в России / П. К. Щебальський. — Санкт-Петербург, 1862. — 107 с.

В статье рассмотрены основные цензурные реформы, введенные российским царизмом в течение XIX в., следствием которых стало усиление надзора и регламентация деятельности монастырских библиотек. Проанализировано имперское законодательство, а именно цензурные уставы, которые непосредственно повлияли на комплектование фондов библиотек. Определено, что особое внимание, как светской власти, так и церковного руководства, обращалось на церковные, догматические и другие книги римско-католического содержания. Освещены меры руководства монастырей Киева по ревизии монастырских библиотек и изъятия из них антирелигиозных изданий. Представлен частичный перечень духовных и светских произведений, запрещенных для чтения, перевода и копирования в православных обителях на протяжении XIX в.

The article examines the main censorship reforms, which was introduced by the Russian tsarism during the nineteenth century, which resulted in strengthening of supervision and regulation of monastic libraries. Imperial legislation, namely censorship statutes that directly impacted on the completing of funds of libraries, is analyzed. Is determined that special attention, as the secular authorities and the church leadership appealed to religious, dogmatic and other books of the Roman Catholic content. Article deals with measures of leadership of Kyiv monasteries, regarded to inspection of monastic libraries and seizure of prohibited books. The author also presents a partial list of both spiritual and secular works forbidden for reading, translating and copying in the Orthodox monasteries during the nineteenth century.

Надійшла до редакції 16 грудня 2015 року

УДК 378:147:659.4](477)

Андрій Киричок,
аспірант НТУУ "КПІ"

Освіта у сфері зв'язків з громадськістю: міжнародний досвід та українські реалії

У статті йдеться про проблеми підготовки кваліфікованих кадрів у галузі зв'язків з громадськістю. Порушено питання про недостатньо високий рівень навчання фахівців з реклами та PR. Наведено результати дослідження експертної думки щодо проблем освіти у сфері зв'язків з громадськістю в Україні.

Ключові слова: *освіта, система підготовки, PR-освіта, фахівці зі зв'язків з громадськістю.*

Актуальність. Сьогодні в Україні відбуваються суперечливі соціально-економічні та політичні процеси перехідного періоду, а в умовах інформаційного суспільства постає питання активного і раціонального застосування сучасних технологій. Загрози та наявні соціокультурні орієнтири впливають на формування нових напрямів державної політики, пов'язаних із потребою підготовки фахівців, покликаних ефективно вирішувати питання врегулювання нагальних проблем і суперечностей українського суспільства, формування громадської думки для створення в соціумі атмосфери взаєморозуміння і злагоди. Таке завдання нині покладається, зокрема, й на фахівців зі зв'язків з громадськістю. Аналіз їхньої діяльності свідчить про певні недоліки професійної підготовки, що, зрештою, призводить до неспроможності ефективно протидіяти в інформаційних війнах, підвищення соціальної напруги тощо.

Метою розвідки є окреслення основних проблем системи професійної підготовки фахівців у сфері зв'язків з громадськістю у світі та в Україні й узагальнене формулювання критеріїв якості цього процесу.

Виклад основного матеріалу. Проблеми освіти в галузі зв'язків з громадськістю умовно можна поділити на загальносвітові та локальні, до яких належать і вітчизняні. До загальносвітових відносимо кризу самовизначення, переви-

© Киричок А., 2015